

Szociológia 1. Zh kérdések

1. Adja meg az uralom definícióját és adjon rá példákat!

„Uralomról beszélünk, ha van rá esély, hogy egy meghatározott tartalmú parancsnak megadható személyek engedelmeskedni fognak.”

Az uralom jelenségéhez elválaszthatatlanul hozzátartozik egyfajta engedelmeskedni akarás. Uralomról beszélhetünk például akkor, amikor az utcán leállít minket a rendőr, és elkéri tőlünk az iratainkat. Az esetek túlnyomó többségében ezt meg is tesszük, vagyis végrehajtjuk a nekünk szegezett parancsot. Ez nem annyira magától értetődő dolog, amit akkor és úgy tapasztalhatnánk meg, ha mi is megpróbálnánk ugyanezt végrehajtani ismerőseinkkel szemben, vagyis megpróbálnák másoktól elkérni az irataikat, ahogy azt a rendőr teszi. Ez a kapcsolattípus jellemzi a tanár-diák, a főnök-beosztott, a szülő-gyerek, a rendőr-sofőr, a politikus-állampolgár, mester-tanítvány vagy az előljáró-közlegény viszonyt.

2. Definiálja az uralom típusait és adjon rá példákat!

- a) Karizmatikus uralom: (átértelmezett uralom) karizma=kegyelmi ajándék
 - transzcendencia beépítése->közösségből természetfeletti valaki kiválaszt embereket->kegyelmi ajándék, személyben kiválasztott karizmatikus->teljesíteni kell parancsát
 - PL:vallásalapítók,hadvezérek
 - iszlám társadalom,szekták jellemzően ilyen rendszerben élnek
 - működőképes amíg elég a transzcendenciába vetett hit,de a kiválasztott is ember->meghal->anarchikus helyzet
- b) Tradicionális uralom:
 - transzcendencia ha létezik,egy ponton ez megnyilvánult,szt. tradíciókba beírva (pl biblia)->eszerint kell élni, ha a vezető meghal:kiválasztási szabályok a tradíciókban, vagy ilyen a királyság is
 - ilyen a család is
 - ahol transzcendenciába vetett hit erős ott karizmatikus és tradicionális uralom felváltva, ha bemerevedik,akkor dogmákat okoz-> új karizmatikus vezető
- c) Felvilágosodás:transzisztenciába vetett hit elvetése->társadalomra való hivatkozás racionális utralom/legális uralom/bürokratikus/tudás uralom:
 - csak emberek akarására hivatkozhatunk->ki és milyeb típusú parancsot adhat ki->nincs véglegesség
 - szabályok állandóan változhatnak,mivel emberek mondják ki->demokrácia (pl racsviták)
- d) Átértelmezett karizmatikus uralom: szuverenitás: akik fel vannak hatalmazva a szabályhozásra->földrajzi határok a szuverén közösségek között-> államhatárok kialakulása jogszabály:megsérti valaki akkor erőszak alkalmazás->államhatáron belül jogszabály betartására jogosult intézmények
 - jogszankcionálása,legitim,monopol erőnek alkalmazása (rendőrség,bíróság)

Az uralom típusainak meghatározásához azt kell megvizsgálni, hogy az uralmat gyakorló személyek hogyan próbálják megvédeni, indokolni saját parancsaik végrehajtására vonatkozó igényeiket. Weber az uralom típusait a hozzájuk tartozó eltérő legitimitásigények alapján különíti el.

RACIONÁLIS (LEGÁLIS) URALOM

elsődlegesen a legalitásba – a tételes rendnek és a tételes rend által az uralom gyakorlására kijelölt személyek utasítási jogának legális voltába – vetett hiten alapul

Pl: Ha mi egy fogadáson

odalépnénk egy miniszter elé, és azt mondanánk neki: – ‘Az elmúlt napokban történtek miatt Ön mától fogva nem bírja bizalmunkat, felmentjük

a miniszteri tisztségéb’ol.’ –, kis esélye lenne annak, hogy ez a felszólítás engedelmességre

találjon. A tényleges miniszterelnök sikeres lehetne egy ilyen helyzetben, ugyanis hivatkozhatna a jogszabályokban rögzített jogositványaira, míg mi nem tehetnénk meg ezt.

TRADICIONÁLIS URALOM

elsődlegesen az emberemlékezet óta érvényes tradíciók szentségébe és a tradíciók által autoritással felruházott személyek uralmának legitim voltába vetett mindennapi hiten alapul

Pl: Megint más az uralmi viszony két ember között akkor, amikor a tradicionális családban a feleség engedelmeskedik a férje parancsainak. Egy anakronisztikus „miért teszi?” kérdésre nem kaphatnánk más választ, mint hogy „mindig is ez volt a rend, ami öröklődött generációról generációra” (azt csak halkan jegyezzük meg, hogy a családban a gyerek engedelmeskedése is ilyen alapon működik a mai napig).

KARIZMATIKUS URALOM

elsődlegesen nem mindennapi odaadáson alapul egy szent, hősi vagy példamutató személy, illetve az általa kinyilatkoztatott vagy megteremtett rend iránt

Pl: Egy modernkori pártpolitikus vagy egy ókori próféta esetében más igényeket ismerhetünk fel. Ők nem hivatkoznak jogszabályokra, követőik engedelmeskedése a személyük iránti elköteleződésből származik. Valamiért hisznek bennük az emberek, és ezen a személyes hiten alapul az engedelmeskedés, a parancsok végrehajtása. A modern politikai pártok vezetőit is azért követik a párt hívei, mert a vezetők személyében hisznek.

ÁTÉRTELMEZETT KARIZMATIKUS URALOM

elsődlegesen odaadáson alapul egy példamutató személy, illetve az általa javasolt, ígért rend iránt ??????

Pl:

Saját kidolgozás

3. Adja meg a hatalom definícióját és adjon rá példákat!

„Minden olyan esetben hatalomról beszélünk, ha egy társadalmi kapcsolaton belül van rá esély, hogy valaki saját akaratát az ellenszegülés ellenére is keresztülvigye, függetlenül attól, hogy min alapul ez az esély.”

Ez a definíció egy, a társadalmi cselekvések között létező, egyenlőtlen, aszimmetrikus viszonyra vonatkozik. Nem teljesen kibontva ugyan, de tartalmazza az akaratkonfliktus létezését a felek között és valamilyen kényszer alkalmazásának feltételezését. Aszimmetrikus helyzetet ír le, mert az a cselekvő, aki engedelmeskedik, alávetett helyzetben van a domináns féllel szemben, aki a hatalmat gyakorolja. Mivel az ilyen cselekvések nem konszenzusosak, nem sorolhatjuk őket a kommunikatív cselekvések körébe.

Noha a hatalom fogalma amorf, nehezen

vagy még inkább sokféleképpen megragadható, hiszen sokféle hatalmi helyzetet és sokféle hatalomforrást elképzelhetünk, a hatalomforrás kategóriájára építkezve van esély arra, hogy valamiféle hatalomtípológiát építsünk fel.

A rablónak a pusztá testi, fizikai erőfölény elég lehet ahhoz, hogy elvegye a pénzünket. Amikor az egyik személy kompromittáló fényképekkel zsarol valaki mást, akkor az akaratérvényesítési képessége az információra mint hatalomforrásra támaszkodik. A tudás/információ visszatartásával, nyilvánosságra hozásával történő fenyegetés gyakran támogathat, támogat hatalmi igényeket. A gazdasági cselekvések világában kiemelt szerepe van a pénznek mint hatalomforrásnak.

4. Mit jelent a hatalmi ágak megoszlásának elve?

A középkor végétől beszélhetünk három hatalmi ágról: törvényhozó, végrehajtó, bírói.

A polgári forradalom idején a demokratikus jelleg vált meghatározóvá, a cél az volt, hogy ne egy kézben összpontosuljon a háromhatalmi ág, hanem megosztás legyen.

A zavar talán működéshez szükséges, hogy egy-egy hatalmi ág ne kerüljön túlsúlyba, ehhez egyensúlyi helyzet megteremtése szükséges.

5. Milyen hatalomkorlátozó technikák vannak?

A közösségi döntési helyzetek

A közösségi döntési helyzetek különös sajátossága az a tény, hogy a döntést nem egyetlen, hanem több ember hozza meg. Egy döntésről van szó, döntési eljárások, mechanizmusok ? választás/szavazás, kompromisszum, konszenzus, vétó ? társadalmi választások elmélete ? választási eljárások, választási rendszerek

Társadalmi technikák

az egyén esetében furcsának tartanánk a preferenciák esetében a tranzitív kört, de ez könnyen előfordulhat, szinte természetes a közösségi döntések esetében ezért sem szabad közösségi akaratról, népakaratról beszélni közösségi döntési helyzet döntési elvek diktatúra kompromisszum elve szavazás elve

hatalomtechnikák hatalomkorlátozó technikák hatalmi ágak elválasztásának elve testületi elv kompromisszumtestületek szavazótestületek

6. Mi az azonoság és a különbség a hatalom és az uralom között?

Az uralom is a cselekvésbefolyásolási helyzetek közé sorolható a hatalommal egyetemben. Az uralom és a hatalom eltérő minősége az elismerési igények és elismerési érvek különbözőségeiben rejlik. Az uralom esetében is van (lehet) hitelesség, illetve igazság vizsgálat csakúgy, mint a hatalomesetében, de ezeken túl van még valami más is. A parancsadó ugyanis a kiadott parancsával párhuzamosan igényt tart arra is, hogy a saját parancsadási jogosultságára vonatkozó uralmi normát ismerje el a társadalmi kapcsolat másik szereplője. Mivel a normák jogosultságának leírására korábban a legitimitás fogalmát alkalmaztuk, ennek segítségével azt mondhatjuk, hogy a parancs végrehajtása azon múlik, hogy a parancsot kibocsátó személy által bejelentett legitimitás igényt elfogadja-e a címzett személy. Az uralom jelenség specifikuma a legitimitás-igény megfogalmazása, amely az érvényességi igények egy különös fajtája, és amely mozzanat teljesen hiányzik a hatalom jelenségéből.

7. Definiálja a társadalmi norma fogalmát és adjon rá példákat!

A társadalmi norma fogalmának definiálásához csak a szankció fogalmát kell igénybe vennünk. Nézzük meg a technikai jellegű használati utasítások vagy a főzési receptek utasításait, mégis jelentős különbséget tapasztalhatunk a társadalmi normáktól.

Ha nem úgy csináljuk az ételt, ahogy a recept szól, akkor esetleg nem lesz finom az étel, ami önmagában persze kiválthat érzelmeket emberekből, de amiatt mégsem elégedetlenkednek majd mások velünk, hogy nem igazodtunk a recept előírásaihoz. Ezzel szemben bármely norma megsértése mindig valamilyen szankció alkalmazását vonja maga után.

Ha a gyerek nem köszön ->anyja rászól ezért, ha valaki gyorsabban vezet-> pénzbüntetés, ha valaki hazudott-lelkiismeret-furdalás.

Kívánatosság, kötelezőség

A társadalmi normák olyan magatartás-előírások, amelyek a lehetséges magatartások szerint előírják a helyeset és a követendő, az előírás be nem tartása esetére hátrányos következményt helyeznek kilátásba, és azt általában meg is valósítják. A társadalmi normák nélkül nincs emberi társadalom, azok egyidősek az emberi társadalommal.

8. Milyen normatípusok vannak, definiálja őket, adjon rá példát!

Eddig azt mondtuk, hogy a társadalmi norma valamely cselekvésre vonatkozó előírás (nyelvi megnyilatkozás), melynek hatóösszetevőjét különítettük el egymástól.

- jog (jogi norma): (külső kényszer)

A jognak az erkölcs az értékmérője, a jog helyessége, igazságossága ezzel összekapcsolódik.

A jog és az erkölcs kölcsönös támogatása is jelentős. Helyet kap közvetlenül is, ha máshol nem, akkor a jogértelmezésben.

A jogi garanciákat a hierarchia felépítésével építjük, de a garanciarendszer egy ponton megáll (pl.: AB fölött már nem áll semmi). Erre mondja számos elmélet (Verdross is), hogy a politikai elit erkölcsé a végső garanciája a jogérvényesülésnek. Legalább ennyire lényeges a nyilvánosság, mint garancia is.

Pl: valaki nem megy át a piroson – a zembközt álló rendőr megbünteti

- erkölcs (belső kényszer)

Az erkölcs kitüntetett szerepet játszik. Az erkölcs az, ami legerőteljesebben támaszkodik a közösség spontán kikényszerítésére. Konkurál a joggal is, és más formalizált normákkal is. Az erkölccsel élesen ellentétes jogi normák nem számíthatnak tartós érvényesülésre.

Pl: valaki nem megy át a piroson – mert mindig betartja a közlekedési szabályokat

- konvenció: (külső kényszer)

A rend (norma) azáltal van biztosítva, hogy az emberek megdható körén belül a rendtől való eltérés várhatóan (viszonylag) általános és gyakorlatilag érezhető helytelenítésbe ütközik.

Közöégi nyomás -> kizárják soraikból

Pl: valaki nem megy át a piroson – nem karja kiváltani a partnere rosszallását

9. Hogy lehet a társadalmi javak típusait jellmezni (adjon rá példákat is)?

A versengő fogyasztás javakat nevezik exkluzív javaknak, a nem-versengőeket pedig inkluzív javaknak. A nem-versengő fogyasztás esetében az egyik személy fogyasztása nem csökkenti a többiek hasznát, míg a versengő fogyasztásnál csökkenti.

	Nem versengő fogyasztás	Versengő fogyasztás
Kizárható a fogy.-ból	Csoportjavak	Privát javak
Nem zárható ki	közjavak	Közös javak

Privát javak: plazma TV, vibrátor, lúdtalpbetét

Csoportjavak: kábeltévé használók köre, lakóház kertje

Közjavak: hal- és vadállomány, közterek

Közös javak: rádióadás, nem kódolt tévé, állami szolgáltatások nagy része

10. Mit jelent a társadalmi szerep és komplementaritás foglamlma?

A társadalmi cselekvések során a résztvevők kölcsönös elvárásokkal vannak egymás iránt. Ezeket az elvárásokat, illetve ezt a kölcsönösséget sok esetben olyan társadalmi normák szabályozzák, amelyek elválaszthatatlanul összekapcsolnak két cselekvő személyt úgy, hogy az egyik félnek (Egonak) a másik (Alter) cselekvésével kapcsolatos jogokat, míg a másiknak (Alternek) fordított irányú (az Ego irányába mutató) kötelezettségeket írnak elő. Ez a kapcsolat a komplementaritás. A kölcsönös várákozások mentén társadalmi szerepek alakulnak ki, amelyek egyértelműen és tartósan képesek lehetnek a cselekvések

szabályozására. Mégpedig pont a komplementaritás miatt, hiszen az egymásra vonatkoztatott jogok és kötelezettségek kölcsönös elfogadása teremti meg (és tartja fent) azt a helyzetet, amelyben mindkét fél önként, saját akaratából hajtja végre a tőle elvárt cselekvést.

11. Mik a társadalmi cselekvés legfontosabb motivációi?

Olyan cselekvés, amelynek során emberek valamilyen várakozással társadalmi kapcsolatba kerülnek egymással és ennek során valamilyen módon egymáshoz igazítják a cselekvéseiket. Amikor szabályszerűségeket keresünk a társadalmi cselekvések világában, akkor a legfontosabb kiváltó okot éppen abban találhatjuk meg, hogy a cselekvők valamilyen tipikus várakozással, elvárással, szándékkal, akarattal lépnek be a társadalmi kapcsolatokba.

A cselekvőket valamilyen szándék, akarat mozgatja. E szempont érvényesítése azt jelenti, hogy keressük a cselekvők motivációját.

Max Weber tipológiája négyféle cselekvést sorol fel:

célracionális cselekvés,

értékracionális cselekvés,

affektív-érzelmi cselekvés,

tradicionális cselekvés.

1. A tradicionális cselekvés fogalma alatt Weber itt a rutinszerű, teljesen megszokott, „begyöpösödött”, tudatos reflexió nélküli, szinte automatikus cselekvést érti.

RUTINSZERŰ CSELEKVÉS

„ha meggyökeresedett szokások határozzák meg a cselekvést”

2. Az érzelmi cselekvés meghatározásában az érzelmi jelleg a meghatározó mozzanat, tehát az érzelem

ÉRZELMI CSELEKVÉS

„ha tényleges indulatok és érzelmi állapotok . . . határozzák meg a cselekvést”

Ez a cselekvéstípus szintén irracionális, de más okok miatt.

3-4. A cselekvések kétféle módon lehetnek racionálisak: a cselekvők motivációja lehet célracionális vagy értékracionális. Mindkét motivációtípus racionálisnak minősíthető, mert a cselekvők mindkét esetben valamilyen mérlegelés, valamilyen tudatos, belső értékelés alapján döntenek a cselekvéseik kimenetét illetően. A kétfajta racionalitás között abban van a különbség, hogy milyen fokú „választási szabadság” van a cselekvés céljai és eszközei között.

CÉLRACIONÁLIS CSELEKVÉS „a cselekvést az határozza meg, hogy a cselekvő milyen viselkedést vár a külvilág tárgyaitól és más emberektől, és mennyiben képes e várakozásokat mint ‘feltételeket’, vagy mint ‘eszközöket’ fölhasználni arra, hogy saját, racionálisan kiválasztott és mérlegelt céljait sikeresen elérje”

ÉRTÉKRACIONÁLIS CSELEKVÉS

„a cselekvést egy meghatározott magatartásnak – pusztán mint olyanak, függetlenül attól, hogy sikeres-e – a feltétlen etikai, esztétikai, vallási vagy bármilyen más néven nevezendő önértékébe vetett tudatos hit határozza meg”

Másik szempont: Milyen mechanizmusokon keresztül valósulnak meg ezek a társadalmi cselekvések?

Szokáshoz igazodó, Legitim rend képzetéhez igazodó, Külső kényszerhez igazodó

12. Hogyan lehet a reciprocitás foglamát jellemezni?

Tartós társadalmi kapcsolatban összekapcsolódó cselekvésekre vonatkozó jogok és kötelezettségek kölcsönösségen alapuló, időben eltolt viszonzási rendszere.

A mindennapi életünk reciprok elemei közé tartoznak az ajándékozás, a munkacsere vagy a szolgáltatás cserejelenségei. Az ajándékozás ugyanolyan formában jelen van a rokoni kapcsolatrendszerünkben, mint a primitív társadalmakban, persze közel sem olyan kiterjedt módon és már nem is olyan totális jelleggel. De azért a viszonzás, a túlköltekezés, a státuszjelzés, a köteléképítés és a reciprocitás többi jellemzője mind továbbél a mi világunkban is. A reciprok termékcseré is megfigyelhető közeli ismerősök, rokonok között.

A szolgáltatás csere a pártállami rendszerben, a tervgazdaságban is volt, de a piaci körülmények között is létezik. A pártállam funkcionáriusai vagy a piacgazdaság menedzserei kölcsönös szívességek révén tudtak, tudnak sok mindent elintézni.

13. Mi az értékítélet és a tényítélet? Miben különböznek?

Tényítélet: vitatható esély van a kompromisszumra, interszubjektívvá válhat Valaki (egy szubjektum) egy állítást fogalmaz meg a világról, amit mások (más szubjektumok) vagy elfogadnak vagy vitatni kezdenek, s a 'szubjektumok vitájából' olykor kiformalódik egy konszenzusos állítás, amit – az éppen adott feltételek között – már senki sem vitat. Ekkor azt mondhatjuk, hogy mivel a tudományos közösség egésze elfogadta annak igazságát, a kijelentés már a „szubjektumok szintje fölé emelkedett”, vagyis interszubjektív lett. Ilyenkor beszélünk tényállításokról, melyek esetében mindig van lehetőség az interszubjektív státságának elérésére.

Tényállítás: Az állítást nem lehet elszakítani a szubjektív státságáról, mert eredendően szubjektív, viszont az ilyen állításokat a megegyezés esélyével vitathatjuk másokkal.

Pl: Ez az autó piros és alacsony a fogyasztása. (lehet, hogy én szintévesztő vagyok és kéknek látom, de nagy esély van rá, hogy meg fogunk egyezni, hogy valójában piros)

Értékítélet: minősíték; nem vitatható, csak tudomásul vehetem; objektum viszonya a világhoz.

Értékállítás: A szubjektív státságán marad. Az érzelmi elkötelezettségünket, értékvilágunkat, preferenciáinkat mutatja be.

Pl: Ez az autó ronda. Ezt nem kell vitatni, mert ez az én egyéni, szubjektív véleményem. Esetleg vitatkozhatok azzal, akinek ez a kedvenc autója, de megegyezésre nem jutunk. (Közgázban ilyen a hasznosság fogalma is.)

Hasonlóság: A tény- és értékítéleteink leíró jellegűek, vagyis a jellemezni kívánt – objektív vagy szubjektív – világról „akarnak” valamit elmondani, de nem „akarják” megváltoztatni azt.

14. Definiálja a társulás, a közösség és a harc (versengés) foglamát!

HARC

„Harcnak nevezünk egy társadalmi kapcsolatot, amennyiben a cselekv” ot az a

szándék vezeti, hogy saját akaratát a másik vagy a többi féllel szemben keresztülvigye.”

Definíció szerint a saját akarat érvényesítésének és ezáltal egy másik akarat mellőzésének szándékával minősíthetjük a harc fogalmát.

KÖZÖSSÉG

„Közösségnek’ nevezünk a társadalmi kapcsolatot, ha a társadalmi cselekvést . . . a résztvevők szubjektíve átértzett (érzelmi-indulati vagy tradicionális) összetartozásán alapuló beállítódás jellemzi.”

A közösség legjobb példája a család, bár nyilván hosszan lehetne sorolni azokat a társadalmi jelenségeket, amelyek kielégítik a fenti meghatározás feltételeit.

TÁRSULÁS

„Társulásnak’ nevezzük a társadalmi kapcsolatot, ha a társadalmi cselekvést racionálisan (érték- vagy célracionálisan) motivált érdekkiegyenlítődésen vagy ugyanígy motivált érdekkapcsolódáson alapuló beállítottság jellemzi.”

A társulás fogalmára példaként hozhatjuk fel a vállalatokat vagy a hivatalokat, de ezen a ponton is sokáig lehetne sorolni a fogalom terjedelmébe tartozó jelenségeket.

A közösség és a társulás, amit a harc fogalmával szembe állítva kell értelmeznünk. Mind a közösség, mind a társulás fogalmában a kapcsolatban résztvevő felek összetartozásának mozzanata a legfontosabb. A két fogalom közti különbség az összetartozás érzésének motivációjában van. A rutinszerű vagy érzelmi motiváció az egyik oldalon, illetve a kétféle racionalitás a másik oldalon jellemzi a kétféle beállítódást. A kérdés tehát az, hogy miért is fontos a harc fogalmával szembeállítható fogalompár közös magja, az összetartozás motívuma.

15. Definiálja a kultúra fogalmát!

A.L. Kroeber és C. Kluckhohn.

„A kultúra olyan viselkedési és viselkedést szabályozó, explicit és implicit mintákból áll, amelyeket az emberek szimbólumok használata útján sajátítanak el és közölnek egymással. A kulturális minták az emberek csoportjainak sajátos teljesítményét, valamint e teljesítmények tárgyakban való megtestesüléseit hozzák létre. A kultúra lényegi magja tradicionális (történetileg származtatott és szelektált) gondolatokból és különlegesen a hozzájuk rendelt értékekből áll. A kulturális rendszerek felfoghatók úgy is, mint cselekvések termékei, de úgy is, mint a további cselekvések alapjai.

16. Mi az állam? Miben különbözik más szervektől?

A legitim erőszak-alkalmazás monopóliumával rendelkező igazgatási szervezet.

Ahogy a jogot a normasértéshez rendelt erőszak-alkalmazás szankciójával definiáltuk, úgy az állam fogalmának meghatározásában is fontos szerepet kap ez a minőség, ami önmagában jelzi a három fogalom (az állam, a jog és az erőszak-alkalmazás) szoros kapcsolatát.